

NOCHTA TIBOR

*tanszékvezető egyetemi tanár**PTE Állam- és Jogtudományi Kar*

A szerződések mint hálózatok

ABSZTRAKT

A szerződések sok esetben hálózatszerű jogi struktúrákat képeznek. A globalizáció olyan szerződéseknek kedvez, amelyek a szerződéses partnereket és a szerződések érintettjeit kiszámíthatóan és hosszú távon képesek együttműködésre ösztönözni. A hatékony szerződési jog érdekében fontos felismerni a szerződésekben rejlő szervező erőt, amely egyben szolgálja a gazdasági és társadalmi kockázatok csökkentését, a minőség javítását, a verseny fenntartását és a fogyasztóvédelmet egyaránt. Meg kell őrizni a szerződések tiszteletét, a törvényi és bírói jog hathatós támogatásával.

Kulcsszavak: szerződések mint hálózatok ■ globalizáció ■ gazdasági-társadalmi kockázatok ■ szerződési kockázatok ■ hatékony szerződési hálózatok

I. KÖSZÖNTŐ ELŐSZÓ

Fazekas Judit professzor asszonyt köszöntő írásom egy évek óta engem is foglalkoztató tudományos felvetésnek – a hálózatok elméletének – a szerződési jogra történő adaptálhatóságával foglalkozik. Hiszem, hogy korunk szerződési jogának kutatásában a hálózattudomány eredményei, megközelítései és módszerei alkalmazhatók. Bízom abban, hogy a jubiláns egész eddigi tudományos pályája során megnyilvánuló szakmai nyitottsága felkeltheti a rövid tanulmányban exponált gondolatok tekintetében az érdeklődését, egyben méltányolja a bizonytalanságaimat is.

A szerződéses gyakorlat tanulmányozása alapján mindenképpen alátámasztható realitást tükröz a társadalmi hálózatokra általában igaz, következő megállapítás: „Ha megmondod, hogy kik az állandó szerződéses partnereid, mindent tudni fogok rólad!” Ebben rejtőzik a hálózat

félelmetes ereje!^[1] Fontos információkhoz juthatunk tehát akkor, ha főként tartós szerződéses kapcsolatok esetében vizsgáljuk, hogy kikhez és miért kötődik valaki, és milyen kölcsönhatások mutathatók ki a szerződéses kapcsolataiban. Megmondjuk utána róla, hogy kicsoda is valójában!

II. MIBEN ÁLL A SZERZŐDÉSEK HÁLÓZATI TERMÉSZETE?

Minden bizonnyal nem járunk messze annak a megállapításnak a helyességétől, hogy a szerződési jogban a hálózatszerű struktúrák valójában rendszert alkotnak, amelynek eltérő gazdasági, társadalmi és jogpolitikai körülmények között más és más súlypontjai vannak. Az egész szerződési rendszer igazolhatóan fejlődik, amely azzal is jár, hogy egyes szerződéstípusok és atipikus szerződések – nem a véletlenek miatt, sokkal inkább gazdasági, társadalmi és jogpolitikai okokból – kerülnek előtérbe.^[2] Megkockázatom, hogy különösen azoknak a kontraktusoknak nőtt meg napjainkra a szerepük, amelyeknek nagy gazdasági és társadalmi hálózatok kialakításában meghatározó a jelentőségük. Ennek oka a globalizáció, amely önmagában a szerződés intézményére is óriási hatást gyakorol. A szerződések korunkban a határokon átnyúló nemzetközi gazdasági kapcsolatok olyan hálózatait, kölcsönhatásait teremtik meg, amely a leghatékonyabb eszköz a szűkségek kielégítésének, a kereskedelem bonyolításának, az üzleti kapcsolatok kialakításának.^[3] Egészen biztos, hogy csak a hatékonyan működő, hatékonyságot biztosító, a kockázatokat optimálisan elosztani képes szerződési hálózatok a sikeresek.^[4]

A szerződés gazdasági és társadalmi jelentősége igen nagyfokú, megmentése közérdekből is fontos, mert a korunkat egyre inkább jellemző válságok, krízishelyzetek a szerződések felek által megszabható tartalmát leszűkítették, és a törvényi jognak nőtt meg a szerepe. A szerződési szabadság megóvása ugyanakkor a hosszú tartamú ügyleteknél különösen fontos cél kell, hogy maradjon.^[5] Ez a változás a szerződések teremtette hálózatoknak egyáltalán nem kedvez. Jól megfigyelhető tendencia, hogy a szerződési szabadság korlátozása válsághelyzetekben az állam növekvő gazdasági szerepvállalásával párhuzamosan felerősödött.

A szerződési jognak egyre fokozódó nemzetközi jelentősége van, amelyet az a realitás alapoz meg, hogy a nemzetközi gazdasági kapcsolatok kereteit jelentő kétoldalú és multilaterális kereskedelmi egyezményekre, szerződésekre irányadó jog – földrészekeken átívelő világjoggá vált. A szerződések ezáltal a nemzetközi gazdasági-kereskedelmi-üzleti kapcsolatok hálózatait teremtették meg.

[1] Barabási, 2003, 214-235.

[2] Vékás, 2019, 23-24.; Papp, 2019, 14-16.

[3] Galgano, 2006, 11-15.

[4] Szalai, 2013, 53.

[5] Nochta, 2011, 87-98.

A globalizáció korszakában – ahogy erről Francesco Galgano is vélekedik – a nemzeti hagyományokhoz, tradíciókhoz túlzott mértékben ragaszkodó és nemzeti érdekeket indokolatlanul túlhangsúlyozó magánjog (és benne a szerződési jog) felett az idő tehát eljárt.^[6] „A nemzetközi kereskedelmi (gazdasági) jog, az ún. modern *lex mercatoria* – amely nemzetközi szerződésekben, egyezményekben és ezekre épülő szokásjogban, és bírósági joggyakorlatban él – igen nagy hatással van a nemzeti kodifikációkra is.”^[7] Példának okáért a magyar szerződési jognak is részeivé váltak az 1980. április 11-én napvilágot látott Bécsi Vételi Egyezmény, az 1994-ben, az UNIDROIT égisze alatt kibocsátott Principles of International Commercial Contracts (Nemzetközi Szerződések Alapelvei), az 1999-ben, 2002-ben és 2003-ban közreadott Principles of European Contract Law, PECL (I-II-III) Európai Szerződési Alapelvek, az 1998-ban alakult Study Group on a European Civil Code működésének köszönhetően kidolgozott egységes vagyoni jogi alapelvek, az adásvételi szabályokat egységesítő, 1893-ban alkotott Sale of Goods Act, az ún. European Group on Tort Law (Tilburgi csoport), az Európai Magánjogtudósok Akadémiája (Paviai csoport), a Restatementek, illetőleg az 1961-ben megalkotott amerikai Uniform Commercial Code, amelyet a szerződési és felelősségi joggal kapcsolatosan foglaltak össze.^[8] A globalizáció önmagában is gerjesztője a gazdasági, társadalmi és jogi hálózatok létrejöttének.^[9] Ezen okokból magát a globalizáció jelenségét is lehetséges hálózatelméleti tesztnek alávetni.

III. HOGYAN IGAZOLHATÓ A JOGGYAKORLATTAL EGYES SZERZŐDÉSEK HÁLÓZATI TERMÉSZETE?

Számos példával támasztható alá az, hogy akár egyetlen szerződéstípus előtérbe kerülése is óriási gazdasági és jogi hálózat megteremtésével járhat. Ilyen hatása volt a devizaalapú hitelszerződéseknek szerte a világon. Különösen azáltal volt észlelhető e következmény, hogy az adósok helyzetének alakulása – kevésbé a hitelintézeteké – a hitelválsággal kapcsolódott egybe. Ugyanazon szerződési modellek tették a pénzügyi válság beköszöntével egyértelmű vesztesékké az adósokat, míg sokkal kevésbé tépázta meg ez a bankszektort. Mindezen helyzet oka alapvetően az árfolyamkockázatnak a szerződésekben történő egyoldalú telepítése útján vált kézzelfoghatóvá. A devizahitelezés szerződési modelljei kialakították a devizahitelek sajátos hálózatát, akik egységesen próbáltak fellépni az árfolyamkockázatok miatt, veszteség elosztása érdekében, akár úgy is, hogy a szerződések egyes rendelkezéseinek semmisségére

[6] Galgano, 2006, 11-15.

[7] Vékás, 1999, 3.

[8] Bíró, 2006, 53-55.; Kecskés – Nemessányi, 2004, 39-44.

[9] Galgano, 2006, 10-11.; Barabási, 2003, 214-216.

alapították az igényeiket, és kevésbé voltak sikeresek azok a próbálkozások, hogy a szerződések módosításra kerüljenek, új hálózatokat kialakítva.^[10]

A banki hitelszerződések alanyainak gazdasági helyzetét elnehezítő hitelválság miatt elkerülhetetlenné vált a pénzügyi rendszer stabilitásának megőrzése,^[11] de ezzel összefüggésben szükséges volt a fogyasztók számára az őket védő közjogi és magánjogi pajzs biztosítása. Ennek eszköze lett a fogyasztói szerződéseket érintő uniós jogalkotás, mind az irányelvek, mind a rendeletek tekintetében.^[12] Emellett a legjelentősebb eredménynek a 2011. október 11-i Közös Európai Adás-Vételi Jog Tervezetének (Common European Sales Law, CESL) 2014. december 16-i Parlament elé terjesztése számított, mert abban a korábbiaktól még hangsúlyosabb szerepet kapott a kereskedő és fogyasztói reláció.^[13] A kereskedői (vállalkozás) és fogyasztói oldalon olyan szerződéses hálózatok kialakítása vált feladattá, amelyben a megnövekedett kockázatok ésszerű és méltányos elosztása megvalósul. Ez az üzleti kapcsolatok fenntarthatósága szempontjából is kulcskérdés lett.

A devizahitelezési szerződési konstrukció – amely ezeket sodort ugyanolyan nehéz helyzetbe, és szinte foglyul ejtette az adósokat – egyik legfontosabb tanulsága az volt, hogy a szerződési kockázatok felek általi kalkulálására már a szerződéskötést megelőzően szükség van, mert ez által a szerződések tartalmát érintő megfelelő kockázatkiegyenlítés már a szerződéskötéskor könnyebben elérhető. A szerződéskötést követően a szerződési tartalom egyensúlya megbomlásának orvoslása sok esetben már külső – jogalkotói és bírói – beavatkozásokat is megkíván.^[14] Előállhat a szerződés módosításának vagy a szerződés megszüntetésének (felbontásának) az igénye.

A szerződések jogi támasztékai gazdasági krízishelyzetekben, recesszió esetén megremegnek, sőt válsághelyzetbe sodródik az intézmény maga is. A szerződés megmentése két irányból indul meg: az egyik tendencia, hogy a szerződésről áthelyeződik a hangsúly a törvényre, a jogalkotásra, a másik út a szigorú jogtól – döntően jogpolitikai megfontolásokból – a szociális szempontokat jobban kifejező bírói jog felé ível. Bírói lazításra van szükség, mert a jog többé nem várhatja el a fizikailag és jogilag már aránytalan nehézségek árán teljesíthető szerződéseknek megfelelő eljárást.

A szerződés túlnehezülése miatt a *pacta sunt servanda* (a szerződés feltétlen teljesítésének követelménye) kiigazítójának számító *clausula rebus sic stantibus* (a körülményekben bekövetkező lényeges változások) alkalmazása egyre szélesebb teret nyer. A *clausula rebus sic stantibus* a jogalkotásban és a joggyakorlatban ma már nem egyes szerződésekre vonatkoztatják, hanem a szerződések széles köreire. Ennek elsődleges okai a fogyasztóvédelmi és közérdekvédelmi szempontok felerősödésében rejlenek.

[10] Bodzási, 2019, 57-93.

[11] Montag – van Bonin, 2014, 3492.; Magnus, 2013, 111-113.

[12] 2008/48/EG Irányelv a Fogyasztói hitelekéről.

[13] Svoboda, 2015, 689-692.

[14] Szalai, 2013, 72.

A gazdasági tartalmú szerződéseknél mára annak megítélése vált a fő kérdéssé, hogy a felek megkötötték volna-e a szerződést, ha ismerik az utóbb bekövetkező változásokat. Ha erre nemleges a válasz, akkor további kérdés, hogy vajon következmények nélkül állhassanak-e el attól. Ha a válasz az utóbbi kérdésre igenlő, akkor látnunk kell, hogy végrehajthatatlan igények teremődnek, tömegesen lépnek fel csődhelyzetek, melyeknek messze vezető társadalmi következményei vannak.

A szerződés gazdasági és társadalmi szempontból kohéziós tényező; összeköti, és nem elválasztja az érdekeket. A jogalkotásnak és a jogalkalmazásnak is védenie kell. Jogpolitikai megfontolásból felerősödik a szolidaritási szempontok érvényesítése, másfelől a szerződésekhez tapadó közbizalmat ugyanakkor nem szabad meggyengíteni. Ebben a helyzetben szükségszerűen vállal részt az állami politika a pénzügyi válsághelyzet jogi megoldásában, mert a válság következményei nem egyszerűen csak szerződési-jogi természetűek, össztársadalmi problémaként merül fel a bajba jutott adósok és hitelezők megmentése, a hitelügyletek kényszerű, utólagos bírói kontroll alá helyezése.

Ezen általános természetű következményeken túl a pénzügyi krízissel a magánjogi alapintézmények számára is új kihívások jelentkeztek. Olyan klasszikusnak számító alapelvek, mint a szerződési szabadság és annak korlátai, a joggal való visszaélés, a pacta sunt servanda kerülnek új megvilágításba.^[15]

A már említett devizahitelszerződések mellett a XX. század második felében igazi sikerszerződéseként robbantak be a franchise megállapodások, teremtve vállalati és fogyasztói hálózatokat. A franchise-rendszer vertikális és horizontális kapcsolatot teremt a szolgáltatások, gyártás, kereskedelem világában, és csupán egy erre alkalmas komplex szerződéssel lehetséges ezt létesíteni, a folyamatos működését biztosítani. A franchise hálózatot feltételez; egy franchise-be adó több franchise-be vevővel áll jogviszonyba, ebből jön létre a franchise-hálózat. Bár a hálózatban szereplő franchise-be vevők egymással nem állnak jogviszonyban, a tevékenységük, az általuk elkövetett szerződésszegés ugyanakkor jelentős kihatással van az egész hálózatra. A vevő a franchise hasznosítása során a saját nevében és saját javára jár el, de nem jogosult a franchise átruházására.

A franchise hálózat megóvása érdekében például a magyar Ptk. kifejezetten rögzíti, hogy a franchise-be vevő köteles a rendelkezésre bocsátott ismereteket megóvni, biztosítani az üzleti titkok, a know-how védelmét. E kötelezettség negatív és pozitív cselekvést is jelent, amennyiben egyaránt kiterjed arra, hogy például nem teheti közzé a franchise kézikönyvet, de kiterjed arra is, hogy a franchise-be vevő köteles mindent megtenni annak érdekében, hogy ezen ismereteket illetéktelen harmadik személyek ne szerezhessék meg.

A Ptk. előírja azt is, hogy a szerződő felek egyaránt kötelesek a franchise-hálózat és a termékek, illetve szolgáltatások jó hírnevét megóvni. Az üzleti jó hír-név a hálózat életben maradásának szempontjából és a fogyasztók, felhasználók számára is kulcskérdés.

[15] Ernst – Sthe, 2013, 691-693.

A jó hírnév védelmének kötelezettségéből fakad a franchise-be adó reklámozási kötelezettsége, az arculat fenntartása, mert a franchise-hálózat jellemből adódóan elsődlegesen a franchise-be adó képes az egész hálózatot érintő marketingtevékenységre, a franchise-be vevők csupán a saját üzletüket tudják reklámozni. A franchise-be adó azon kötelezettsége, hogy megtervezze és összehangolja a franchise-hálózat jellegének megfelelő marketingstratégiát, a hálózat fenntartásának ezért nélkülözhetetlen feltétele.^[16] A franchise szerződés a fentiekből következően egy termék, szolgáltatás, üzleti módszer tekintetében olyan hálózat kiépítését biztosítja, amely keretet és szabályokat határoz meg a rendszer résztvevőinek, amely a hosszú távú üzleti siker feltétele. Természetesen, ahogyan ezt a közgazdasági és jogi szakirodalomban is sokan felvetik, a franchise hálózatok versenykorlátozó hatása is mérhető,^[17] de ezeknek a rendszerszerű gazdasági és jogi együttműködésnek az előnyei ezt a következményt kompenzálják. Ezen okból kapta meg e szerződés is a kartelltilalom alól a mentességet az Európai Bizottságtól.^[18]

A biztosítási szerződés az egyik legtipikusabb hálózat-teremtő hatású szerződés, mert kockázatközösséget, veszélyközösséget teremt a biztosítási jogviszonyok szereplői, leginkább a biztosítottak számára. Hatékonyabb eszköze a 19. század végétől a tömegtermeléssel együtt járó tömegkárok, gazdasági és társadalmi veszteségek kompenzációjának, mint a polgári jogi kártérítési felelősség. A biztosítási alapon történő kompenzáció egyre szélesebb körét fogja be a gazdasági és társadalmi élet rizikóinak. E folyamat következtében a biztosítási szerződési jog a hatékony szerződési jog egyik legfontosabb katalizátora is. A biztosítási szerződések több tekintetben is eltérnek a hagyományos szerződési modellektől. A biztosítási szerződések aleatórius szerződések, mert kockázati és bizonytalansági elemek *conditio sine qua non* tartalmát adják. „Nem tudjuk, hogy mi jön ki belőle.” A biztosított lehet, hogy hosszú évekig fizeti a biztosítási díjat, de biztosítási esemény híján a biztosító helytállási kötelezettsége sohasem aktiválódik, ugyanakkor ennek fordítottjára hasonlóképpen nyitott az esély. A biztosítási szerződés ún. *praestare*, azaz helytállási szolgáltatás vállalását jelentő kötelem a biztosító részéről. Alapulhat tagsági viszonyon is, amely szolidaritást kifejező hálózat. A biztosítási szerződések megkötése biztosításközvetítők (alkuszok és brókerek) útján, ún. „outsourcing” ügylet létrehozásával bonyolódik, amely a kockázatközösséget szélesíti.^[19]

Biztosítási érdek nélkül nincs biztosítás, mondhatni *conditio sine qua non* eleme a biztosítási szerződésnek. Megkülönböztethetjük a közvetlen és a közvetett biztosítási érdeket; biztosítási szerződést az köthet, aki valamely vagyoni vagy személyiségi jogviszony alapján a biztosítási esemény elkerülésében érdekelt, ez a közvetlen biztosítási érdek, vagy, aki a szerződést az érdekelt személy

[16] Benke – Nochta, 2017, 186-187.

[17] Szalai, 2013, 308-309.

[18] Nochta, 1996, 235-236.

[19] Benke – Nochta, 2017, 247-248.

javára köti meg, ez a közvetett biztosítási érdek. Kivételesen az ügyfél érdekelt is lehet a biztosítási esemény bekövetkezésében. Három életbiztosítási szerződésnél fordulhat ez elő: az életkor elérésére, a születésre vagy a házasságkötésre szóló életbiztosításnál.

A Ptk. szerint a biztosítási érdek hiányában kötött kárbiztosítási és csoportos összegbiztosítási szerződés semmis. A gyakorlatban a biztosítási érdek hiánya elsősorban kárbiztosítások körében szokott előfordulni: például valaki úgy köt biztosítást, hogy az általa biztosított vagyontárgy, amelyről azt hiszi, hogy az övé, valójában nem az ő tulajdona. Ezekben az esetekben a biztosítási szerződést a bírói gyakorlat semmisnek tekinti, mert a szerződő fél tekintetében egyértelműen hiányzik a biztosítási érdek. A biztosítottak hálózatát az érdekösszehangolás motiválja.

A biztosító által szervezett kockázatközösség karaktere alapján elkülöníthetők az üzleti és a kölcsönös biztosítások. A biztosítás a biztosítottak meghatározott és biztosítható kockázataira vonatkozó fedezet megteremtése, kockázatközösség megszervezésével és kockázatarányos díjfizetési kötelezettség előírásával.

A biztosítási szerződés alanyai közül a szerződés egyik pólusán találjuk a biztosítót, a másik póluson az ügyfeleket. A biztosító az a személy, amely a biztosítás keretében megszervezi a hasonló kockázatoknak kitett személyek közösségét, hálózatát, és az ő kockázataikat díjfizetés ellenében átvállalja. Az ügyfelek pedig értelemszerűen azok a személyek, akik a biztosítóval a biztosítási jogviszony részeként szerződéses jogviszonyba kerülnek.

A kölcsönös biztosítások körében a biztosító jellemzően egyesületi formában működik, az egyesület tagjai pedig az ügyfelek. Ennek megfelelően az ügyfelek mint tagok részt vehetnek a biztosító legfőbb szervének működésében, a működési feltételeket a vagyoni hozzájárulásukkal maguk teremtik elő. A kölcsönös biztosítás tevékenységét elsődlegesen nem profitszerzési célból végzi, inkább érvényesül a tagok közötti szolidaritási elv, mely hálózaterősítő.

Ha a biztosított kockázatot több biztosító, egymás között felosztva fedezi, együttbiztosításról van szó. Ezt a konstrukciót nagykockázatok biztosítása esetén szokták alkalmazni: például nukleáris létesítmények biztosítása, jelentős méretű gazdasági társaságok vezető tisztségviselőinek felelősségbiztosítása, múkinctárlat biztosítása. Valódi együttbiztosítás esetén a biztosítottal szemben több biztosító vállalja a biztosítási szolgáltatás teljesítését, de emellett létezik olyan megoldás is, ahol egymás mellett több biztosítási jogviszony jön létre ugyanazon biztosított és különböző biztosítók között. Cél e biztosítói hálózattal a fedezet megfelelő megteremtése.

A Ptk. szerint a szerződő fél nem köt külön-külön biztosítási szerződéseket az egyes biztosítókkal, hanem egyetlen együttbiztosítási szerződést köt, amelyben valamennyi biztosítót fel kell tüntetni, a kockázatvállalásuk mértékével együtt. Semmis az együttbiztosítási szerződés, ha nem határozza meg az egyes biztosítók kockázatvállalásának mértékét. A biztosítók teljesítési kötelezettsége nem egyetemleges, mindegyik csak a saját kockázatvállalása erejéig kötelezhető a szolgáltatás teljesítésére.

A csoportos biztosításoknál nem határozzák meg előre zártan és pontosan (név szerint) a biztosított kört, hanem annak megállapítása, hogy ki minősül biztosítottnak, valamely csoporthoz (szervezethez) való tartozás, a biztosítottak és a szerződő fél között fennálló jogviszony vagy egyéb kapcsolat alapján történik.^[20]

Természetesen számos egyéb szerződéstípus hálózat-teremtő jellege is vitathatatlan. Vizsgálható volna e szempont alapján példának okáért a vállalkozási szerződés, kivált az alvállalkozó igénybevétele körében, vagy éppen az utazási szerződés az utasok szempontjából, a time sharing ügylet, a fogyasztói szerződés általában, a különböző közszolgáltatási szerződések, közbeszerzések, konszernhálózatok létesítésére alkalmas szerződések stb.

A magánjogban a hálózat-kapcsolat valójában jogviszony, amely a jogalanyokra, azok magatartására koncentrál, és nem a jogviszony tárgyára, a dologra, mely utóbbiak is lehetnek hálózat-alapító hatásúak, de csak szekunder módon. Példának okáért a közös tulajdon esetén a tulajdonostársak tekintetében, örökösársak közös öröklése vagy bármely többes kötelelem esetén. Egy szerződéses hálózathoz való tartozás kétségtelenül befolyásolhatja az üzleti lehetőségeket, ezért sok esetben feltételekhez kötött. Ezek lehetnek: vagyoni hozzájárulás, személyi követelmények (képességek, szakértelem, tehetség), üzleti Public Relations, esetleg társadalmi kapcsolatok.

A szerződéses hálózatokhoz tartozás globalizált világunkban, úgy látjuk, hogy szükségszerűség, kétségtelenül az internet használata generálja leginkább ezt. Az információs hálózatok folyamatosan bővülnek, amelyek természetesen a szerződési jogra is hatással vannak. Az elektronikus szerződési jogi hálózatoknak egyre nagyobb a térhódítása, mert aki könnyebben képes a hálózatra csatlakozni, előnyben lesz. A szerződésekre vonatkozó jogi szolgáltatásokat gyorsítja, a hálózatokhoz való tartozás – nyilvántartások, adatbázisok elérése – megkönnyítésének ez a jövőbeli útja.

IV. ZÁRSZÓ

E rövid köszöntő írás a korunk szerződési jogának változását is mutató hálózati gondolkodás fontosságára szeretne volna felhívni a figyelmet. Hisszük, hogy ez a megközelítés a hatékony szerződési jog megteremtéséhez, fejlesztéséhez sok segítséget nyújthat.

Isten éltesen, kedves Judit, még nagyon sokáig, erőben és egészségben!

[20] Benke – Nochta, 2017, 251.

IRODALOM

- Barabási Albert László (2003): *Behálózva. A hálózatok új tudománya*. Libri Kiadó, Budapest.
- Bodzási Balázs (2019): A deviza alapú fogyasztói kölcsönökhöz kapcsolódó problémák kezelésére irányuló jogi lépések Magyarországon. In: Bodzási Balázs (szerk.): *Devizahitelezés Magyarországon*. Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest.
- Bíró György (2006): A civilisztika fejlődési vonala - jelenkori kodifikációnk. In: Miskolczi Bodnár Péter (szerk.): *A civilisztika fejlődéstörténete*. Bíbor Kiadó, Miskolc.
- Benke József – Nochta Tibor (2017): *Magyar Polgári Jog. Kötelmi jog II*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest.
- Ernst, Wolfgang – Sthe, Rolf (2013): Zivilrechtliche Folgefragen der Finanz-und Währungskrise. In: *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht*. Vol. 4/2013.
- Galgano, Francesco (2006): *Globalizáció a jog tükrében*. HVG-ORAC Kiadó, Budapest.
- Galgano, Francesco (2006): *Globalizáció a jog tükrében. A gazdaság jogi elemzése*. HVG-ORAC Kiadó, Budapest.
- Kecskés László – Nemessányi Zoltán (2004): A magánjog egységesítésének folyamata Európában. In: Nemessányi Zoltán (szerk.): *Tanulmányok az európai magánjog köréből*. Krónika Kiadó, Pécs.
- Magnus, Ulrich (2013): Das UN-Kaufrecht-aktuelle Entwicklungen. In: *ZEuP*. Vol. 1/2013.
- Montag, Frank – von Bonin, Andreas (2014): Die Entwicklung des Unionsrecht bis Mitte 2014. In: *NJW*. Vol. 48/2014.
- Nochta Tibor (2011): Mennyiben szerződési kockázat a gazdasági válság? In: *Jog-Állam-Politika*. 2011/2. sz.
- Nochta Tibor (1996): Franchise és franchise szerződés. In: Hamza Gábor – Zlinszky János – Kajtár István (szerk.): *Tanulmányok Benedek Ferenc Tiszteletére*. JPTE-ÁJK, Pécs.
- Svoboda, Pavel (2015): The Common European Sales Law - Will the Phoenix rise from the Ashes again? In: *ZEuP*. Vol. 4/2015.
- Szalai Ákos (2013): *A magyar szerződési jog gazdasági elemzése*. L'Harmattan Kiadó–Széchenyi István Szakkollégium.
- Papp Tekla (2019): *Atipikus szerződések*. HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó Kft., Budapest.
- Vékás Lajos (1997): *A szerződéses rendszer fejlődési csomópontjai*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Vékás Lajos (1999): *Indító tézisek a polgári jog átfogó reformjához*. Kézirat. Budapest.
- Vékás Lajos (2019): *Szerződési jog (Általános rész)*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.

JOGFORRÁSOK

- 2008/48/EG Irányelv a Fogyasztói hitelekéről.

•
Lévainé Fazekas Judit (Fotó: Busa Réka)